

Załącznik
do Uchwały Nr XLIII/351/14
Rady Gminy Orchowó
z dnia 27 marca 2014 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI DLA GMINY ORCHOWO
NA LATA 2014 – 2017**

Orchowó 2014

Spis treści:

1. Wstęp	str. 4
1.1. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 4
1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 5
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	str. 6
2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Orchowo z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa wielkopolskiego	str. 6
2.1.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami ze strategią rozwoju województwa wielkopolskiego	str. 6
2.1.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	str. 8
2.1.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym	str. 9
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Orchowo	str. 10
3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych o najwyższym znaczeniu dla gminy (wpisane do rejestru zabytków)	str. 11
3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków	str. 12
3.3. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy (wpisane do rejestru zabytków - wykaz zespołów zabytków ruchomych)	str. 17
3.4. Krajobraz kulturowy	str. 17
3.5. Zabytki archeologiczne	str. 19
3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy	str. 19
3.5.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej z terenu gminy Orchowo	str. 20
3.5.3. Zestawienie stanowisk archeologicznych	str. 20
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego	str. 21
4.1. Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy	str. 21
4.1.1. Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków nieruchomych	str. 21
4.1.2. Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków ruchomych	str. 24
4.1.3. Stan zachowania i zagrożenia dla stanowisk archeologicznych	str. 25
4.2. Uwarunkowania wynikające ze Strategii Rozwoju Gminy Orchowo	str. 26
4.3. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	str. 27
4.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy	str. 29
4.5. Uwarunkowania wynikające z obszarów ochrony przyrody i równowagi ekologicznej	str. 33
4.5.1. Park krajobrazowy	str. 34

4.5.2. Obszar chronionego krajobrazu	str. 36
4.5.3. Pomniki przyrody	str. 36
4.5.4. Obszary uznane za kluczowe w ochronie przyrody	str. 38
5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art.87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami)	str. 38
6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 38
6.1. Gminna ewidencja zabytków	str. 38
6.1.1. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych	str. 38
6.1.2. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych	str. 39
6.2. Inwentaryzacja zabytków tzw. „małej architektury”	str. 39
6.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego	str. 39
6.4. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków	str. 40
6.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	str. 40
7. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 41
7.1. Obiekty zabytkowe stanowiące własność gminy Orchowo	str. 41
7.2. Obiekty niebędące własnością gminy Orchowo	str. 42
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 43
9. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 44
10. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	str. 44

1. Wstęp

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym dla innych aktów związanych z rozwojem i planowaniem gminy. Przedmiotem omawianego programu jest obszar gminy Orchowo w powiecie słupeckim; woj. wielkopolskie.

Gmina Orchowo położona jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego i zajmuje północną część powiatu słupeckiego. Od zachodu graniczy z gminami Trzemeszno i Witkowo, od południa z gminami Kleczew oraz Powidz, od wschodu z gminą Wilczyn i gminą Jeziora Wielkie leżącą w województwie kujawsko-pomorskim, a od północy z gminami Mogilno oraz Strzelno (także woj. kujawsko-pomorskie).

Gmina Orchowo zajmuje powierzchnię 9.812 ha, z czego około 72% stanowią użytki rolne, a około 18% użytki leśne oraz grunty zadrzewione. Gminę zamieszkuje około 4.000 mieszkańców. Sieć osadniczą gminy tworzą 22 wsie, w tym 11 wsi sołeckich: Bielsko, Linówek, Myślatkowo, Orchowo, Orchówek, Osówek, Różanna, Skubarczewo, Słowikowo, Szydłówek, Wólka Orchowska. W centralnej części gminy znajduje się wieś Orchowo – siedziba władz samorządowych.

Gmina Orchowo, jako gmina o charakterze rolniczym, słabo zurbanizowana i zasiedlona, odznacza się dużą wartością krajoznawczą i przyrodniczą. Jej tereny zostały ukształtowane przez działanie lodowca skandynawskiego. Występują tu niewysokie pagórki moreny czołowej, powstałe w miejscu dłuższego postoju lodowca, który osadzał tam przyniesiony z północy materiał skalny - głównie piaski, żwir i gliny oraz zagłębienia terenu wypełnione wodami roztopowymi tworząc liczne na tym terenie jeziora.

1.1. Cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawowym, ogólnie pojętym, założeniem niniejszego „Gminnego Programu opieki nad zabytkami dla gminy Orchowo na lata 2014 – 2017” jest ukierunkowanie działań Samorządu Gminnego mające na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania gminnego środowiska kulturowego. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami, (Ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw, z dnia 18 marca 2010 r. z późniejszymi zmianami), do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Orchowo stanowią:

1) Rozstrzygnięcia ustawowe:

- a. Art. 5 Konstytucji R.P. z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz.483), zgodnie, z którym: "Rzeczpospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego". Rozumiejąc zabytki, jako wspólne dobro narodowe, art. 82 konstytucji mówi: "obowiązkiem obywatela (...) jest troska o dobro wspólne".
- b. Art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późniejszymi zmianami), stwierdzające, że "Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami."
- c. Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162 poz. 1568).
Artykuł ten stanowi, że:
 - Wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami,
 - gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
 - z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wójt sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

2) Dokumenty programowe gminy:

- „Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Orchowo” – lipiec 2012 r.
- „Strategia Rozwoju Gminy Orchowo na lata 2006-2018”.

3) Pozycje o charakterze pomocniczym:

- „Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020.” przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego 17.12.2012 r.,
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego,
- „Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim na lata 2007-2013”.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

Za uwarunkowania zewnętrzne ochrony kulturowej uważa się relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie kraju, województwa i powiatu, a przede wszystkim strategią rozwoju województwa wielkopolskiego, planem zagospodarowania przestrzennego województwa i innymi dokumentami o zasięgu powyżej szczebla gminnego, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym, mająca wpływ na kształtowanie się środowiska kulturowego, jego ochronę i rozwój. Wpływ na uwarunkowania zewnętrzne ma położenie gminy względem wyższych jednostek terytorialnych, związki funkcjonalne z aglomeracją poznańską, Słupcą, jako siedzibą powiatu oraz ościennymi gminami.

2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Orchowo z innymi opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

Pozycja gminy Orchowo ze względu na swoją wielkość, położenie geograficzne i komunikacyjne oraz posiadane zasoby kulturowe jest zmarginalizowana zarówno w wojewódzkiej jak i powiatowej strategii rozwoju, aczkolwiek misje, które im przyświecają mogą być przez nią doskonale realizowane i rozwijane, ale jednak raczej tylko w zasięgu lokalnym.

2.1.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami ze strategią rozwoju województwa wielkopolskiego.

W zaktualizowanej „Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020. Wielkopolska 2020.” przyjętej przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 17.12.2012 r., generalny cel strategii zdefiniowano w sposób następujący:

„Efektywne wykorzystanie potencjałów rozwojowych na rzecz wzrostu konkurencyjności województwa, służące poprawie jakości życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju.”

Na potrzeby tak sformułowanego celu generalnego zaproponowano do realizacji następujące cele strategiczne:

Cel strategiczny 1 - Poprawa dostępności i spójności komunikacyjnej regionu

Cel strategiczny 2 - Poprawa stanu środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami

Cel strategiczny 3 - Lepsze zarządzanie energią

Cel strategiczny 4 - Zwiększanie konkurencyjności metropolii poznańskiej i innych ośrodków wzrostu w województwie.

Cel strategiczny 5 - Zwiększenie spójności województwa.

Cel strategiczny 6 - Wzmocnienie potencjału gospodarczego regionu.

Cel strategiczny 7 - Wzrost kompetencji mieszkańców i zatrudnienia.

Cel strategiczny 8 - Zwiększanie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych Województwa.

Cel strategiczny 9 - Wzrost bezpieczeństwa i sprawności zarządzania regionem.

Elementy ochrony i opieki nad zabytkami zostały sformułowane w poniżej wymienionych celach operacyjnych i kierunkach działań służących ich realizacji:

Cel operacyjny 5.6. Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego

Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu. Konieczne jest w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego* wyznaczenie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce. Szczególną pieczę należy otoczyć miejsca związane z budowaniem początków Państwa Polskiego, takie jak Gniezno, Ostrów Tumski w Poznaniu, Lednica i Giecz.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- Kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe.
- Tworzenie parków kulturowych.
- Promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych.
- Odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 8.10. Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu. Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury, poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe. Należy zaznaczyć, że osiąganie tego w żaden sposób nie stoi w sprzeczności z potrzebą wzmacniania tożsamości regionalnej.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- Promocja kultury regionalnej.
- Poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej.
- Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu.
- Rozwój cyfrowego systemu zarządzania dobrami kultury.
- Wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie.
- Wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu, odpowiedzialnego za stałe elementy kultury.

- Stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury.
- Zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

2.1.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

W dniu 26 kwietnia 2010 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego podjął uchwałę nr XLVI/690/10 w sprawie uchwalenia zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Jest to akt polityki regionalnej umocowany w systemie planowania przestrzennego kraju i jest wiążący, ponieważ:

- jego ustalenia muszą być uwzględnione w uchwalanych przez organy samorządu terytorialnego studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, z którymi z kolei musi być spójny każdy opracowany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego,
- w planie zapisane zostają wszystkie zadania rządowe i samorządu województwa służące realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym ze wskazaniem obszarów, na których przewiduje się realizację tych zadań.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pozostaje spójny ze Strategią, przenosząc i wzbogacając kierunki rozwoju województwa o aspekty ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju.

Plan zalicza gminę Orchowo do strefy wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych. Strefa ta obejmuje tereny o warunkach niesprzyjających intensywnej produkcji rolnej, niekwalifikujące się dla rekreacji o ponadlokalnym znaczeniu, położone na uboczu głównych tras komunikacyjnych i tym samym o ograniczonych szansach na rozwój działalności gospodarczej. Bez wsparcia z zewnątrz gminy położone w tych strefach, nie są w stanie przełamać bariery opóźnienia cywilizacyjnego, gospodarczego i technicznego. Oprócz rolnictwa – obecnie głównej gałęzi gospodarki, konieczne jest wspieranie pozarolniczej działalności produkcyjnej i usługowej, aktywizacji lokalnego potencjału, kulturowego i społecznego, w tym z wykorzystaniem lokalnych zasobów środowiska przyrodniczego. Wielofunkcyjność tych stref, wynikająca z istniejącego zagospodarowania, jak i potencjalnych możliwości rozwoju przestrzennego stanowi podstawę dla dalszego ich rozwoju. Rejony charakteryzujące się mniejszą przydatnością dla produkcji rolniczej powinny stanowić potencjalne obszary prowadzenia polityki zwiększania lesistości. Jedną z możliwości rozwoju w tej strefie jest zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Rozwój tego rodzaju działalności musi uwzględniać istniejące uwarunkowania dotyczące ochrony przyrody, kultury i krajobrazu. Dotyczy to w szczególności lokalizacji elektrowni wiatrowych.

Plan określa zasady zagospodarowania przestrzennego, które powinny być uwzględnione w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W odniesieniu do gminy Orchowo są to:

- zasady kształtowania obszarów wiejskich:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo – parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych i gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- rozwijanie wsi z maksymalnym poszanowaniem rolniczej przestrzeni produkcyjnej i tworzenie zwartych układów urbanistycznych,
- wydobywanie w układzie przestrzennym elementów kompozycji urbanistycznej: dominant przestrzennych, osi widokowych, ekspozycji, sylwet, dolin, charakterystycznych form terenowych, grup zieleni, alei, rozlogów,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury,
- zapewnienie terenów sportowych i rekreacyjnych;
- zasady kształtowania otwartych przestrzeni:
 - ograniczenie rozproszonej zabudowy mieszkaniowej i związanej z działalnością gospodarczą,
 - zakaz wznoszenia w pobliżu jezior, rzek, kanałów, krajobrazowych punktów widokowych obiektów budowlanych naruszających walory krajobrazowe i uniemożliwiających dostęp do nich;
- zasady kształtowania obszarów rekreacyjnych:
 - dostosowanie chłonności zagospodarowania rekreacyjnego do pojemności środowiska przyrodniczego,
 - dostosowanie charakteru zagospodarowania rekreacyjnego do typu środowiska przyrodniczego i położenia w stosunku do dużych miast, przy równoczesnym dążeniu do zróżnicowania form wypoczynku,
 - narzucenie wielkości działek letniskowych zapewniających wypoczynek oraz wpisanie się w lokalny ekosystem,
 - w miejscach masowego wypoczynku położonych w pobliżu terenów cennych przyrodniczo wprowadzenie atrakcyjnego zagospodarowania ograniczającego penetrację terenów chronionych, zachowanie odległości zabudowy od akwenów pozwalającej utrzymać równowagę ekologiczną oraz zapewnienie przynajmniej częściowej dostępności brzegów największych jezior dla zwierząt i ogółu osób korzystających z rekreacji.

2.1.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym.

W „Strategii rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim na lata 2007-2013”, przyjętej 25 czerwca 2007 r., wśród priorytetów i celów rozwoju turystyki w województwie wskazane zostały główne pola strategiczne, w których generują i kumulują się procesy rozwojowe i działalność w dziedzinie turystyki. Wskazane pola strategiczne mają stanowić główne obszary wieloletnich i docelowych działań zmierzających do osiągnięcia celu nadrzędnego w turystyce wielkopolskiej. Do priorytetów rozwojowych zaliczono rozwój walorów turystycznych. Celem strategicznym jest tu podnoszenie atrakcyjności turystycznej regionu poprzez lepszą ochronę,

ekspozycję i organizację zasobów kulturowych i przyrodniczych. Dwa cele operacyjne odnoszą się wprost do obiektów zabytkowych:

- wytyczenie i zagospodarowanie historycznych tras zwiedzania w centrach zabytkowych oraz przystosowania zespołów rezydencjonalnych i sakralnych do potrzeb ruchu turystycznego o charakterze krajoznawczym i pielgrzymkowym,

- wykorzystanie i adaptacja budowli zabytkowych na turystyczne obiekty usługowe.

Dokumentem w całości poświęconym problematyce związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2013-2016, przyjęty uchwałą nr XXXVIII/763/13 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 28 października 2013 roku.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Orchowo

Pierwsze wzmianki o Orchowie datowane są już na lata 1247 – 1369. Natomiast pierwsze dokumenty świadczące o istnieniu Orchowa pochodzą z czasów rządów Kazimierza Wielkiego (1333-1376). Wtedy to – dnia 23.X.1369 r. – chorąży gnieźnieński Mikołaj z rodu Rogalów, dziedzic na Wólce i Orchowie, każe spisać akt fundacyjny na budowę i uposażenie dwóch kościołów drewnianych na terenach swych włości.

W XV wieku Orchowo należało do rodu herbu Rogala. W latach 1427 – 1465 władał nim Jan Kosisko – chorąży dobrzyński. W tym okresie funkcjonowała też szkoła parafialna, której rektor sprawował obowiązki przy kościele.

W 1506 r. na mocy decyzji starosty bełżyckiego – Jerzego Krupskiego, Orchowo otrzymało prawa miejskie. W owym czasie krzyżowały się tutaj drogi kupców zdążających do Strzelna, Trzemeszna, Mogilna i Wilczyna, odbywały się również targi tygodniowe i roczne. W Orchowie był młyn-wiatrak i karczma. Miasteczko zachowało jednak charakter wiejski.

Bardzo ucierpiało w czasie potopu szwedzkiego. Kolejne wielkie straty poniosło podczas wojny północnej (1700-1721). W latach 1789 - 1792 z fundacji dziedziczki Orchowa - Petroneli Mlickiej z Gałczyńskich powstaje nowy, zachowany do dziś, kościół parafialny – drewniany, p.w. Wszystkich Świętych.

W latach utraty niepodległości ziemia orchowska należała do zaboru pruskiego. Granica pomiędzy zaborem rosyjskim i pruskim przebiegała wzdłuż linii brzegowej jeziora Suszewskiego od strony Świętnego. Władze prowadziły działalność osiedleńczą. Komisja Kolonizacyjna powołana w 1886 r. wykupywała ziemię od Polaków i osadzała Niemców, z których wielu z czasem spolonizowało się, wiernie służąc swej nowej ojczyźnie. W tym czasie, jako kolonia osadnicza powstało tzw. Orchowo Nowe z wybudowanym w 1895 r. dla Niemców - protestantów kościołem ewangelickim oraz niemiecką szkołą usytuowaną naprzeciw kościoła (obecnie ten neogotycki kościół jest pod wezwaniem Chrystusa Dobrego Pasterza). Drugi kościół niemiecki oraz szkoła znajdowały się we wsi Szydłowiec.

W czasie trwania I wojny światowej zarząd pruski buduje linię kolejową na trasie Mogilno-Gębice. Ostatni odcinek do Orchowa budowany jest już przez Polaków i oddany do użytku w 1921 roku. Linia ta jest wielkim

osiągnięciem inżynierskim, na jej długości znajduje się 17 wiaduktów oraz 4 mosty i w większości trasa przebiega po wysokich nasypach, dzięki czemu jest bezkolizyjna. Trasę zamknięto dla ruchu pasażerskiego w 1987 r., natomiast do 1994 r. jeździły jeszcze pociągi towarowe. Po wojnie tereny obecnej gminy Orchowo należały do powiatu mogileńskiego, od 1 czerwca 1975 r. do 31 grudnia 1998 r. wchodziły w skład województwa konińskiego, a od 1 stycznia 1999 r. do dnia dzisiejszego są w granicach administracyjnych powiatu słupeckiego.

Wśród obiektów szczególnie cennych zlokalizowanych na terenie gminy wymienić należy wspomniany powyżej drewniany kościół p.w. Wszystkich Świętych wpisany do rejestru zabytków. Do perełek sztuki sakralnej należy zaliczyć, również wpisany do rejestru zabytków, drewniany kościół z 1749 r. p.w. Św. Marcina wraz z dzwonnica położony na niewielkim wzniesieniu we wsi Linówiec. Na terenie gminy są jeszcze inne obiekty wpisane do rejestru, a mianowicie: poewangelicki kościół p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie, kaplica grobowa Mlickich oraz dwór w Osówcu, a także domy mieszkalne w: Gałczynku, Myślatkowie, Orchowie i Rękawczynie oraz trzy parki wchodzące dawniej w skład zespołów dworskich.

Na terenie Gminy obok dwóch czynnych cmentarzy rzymsko-katolickich, w Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się 11 cmentarzy ewangelicko-augsburskich oraz 2 cmentarze choleryków, przy czym żaden nie jest wpisany do rejestru zabytków.

Ponadto na terenie gminy znajduje się kilka przydrożnych kapliczek, figur i krzyży zasługujących na szczególną uwagę, jednak tylko jedna z nich jest wpisana do rejestru zabytków. W obrębie gminy żaden z układów ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych nie jest wpisany do rejestru zabytków.

3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych o najwyższym znaczeniu dla gminy (wpisane do rejestru zabytków).

GALCZYNEK

- DOM NR 5, drewn.-mur.-glin., 4 ćw. XVIII,
Rej. Zab.: A – 379/121 z dn. 10 grudnia 1984 r.

LINÓWIEC

- ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FILIALNEGO P.W. ŚW. MARCINA:
 - kościół, drewn., 1749, remont. 1993-1995,
Rej. Zab.: 826/Wlkp/A z dn. 30 kwietnia 1984 r. i z dn. 30 listopada 2010 r.
 - dzwonnica, drewn., 2 poł. XVIII, remont. 1929,
Rej. Zab.: 826/Wlkp/A z dn. 30 kwietnia 1984 r. i z dn. 30 listopada 2010 r.
 - cmentarz przykościelny, ok. poł. XVIII, część dz. nr 70
Rej. Zab.: 826/Wlkp/A z dn. 30 listopada 2010 r.
- PARK DWORSKI, krajobrazowy, 2 poł. XIX,
Rej. Zab.: 827/Wlkp/A z dn. 30 kwietnia 1984 r.
- KAPLICZKA PRZYDROŻNA Z RZEŻBĄ ŚW. WAWRZYŃCA, mur., k. XIX, remont. (rzeźba skradziona w 1998 r.)
Rej. Zab.: A – 266/8 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

MYŚŁĄTKOWO

- DOM NR 21, mur.-drewn., ok. 1910,
Rej. Zab.: A – 395/137 z dn. 26 lutego 1987 r.
- PARK DWORSKI, krajobrazowy, poł. XIX,
Rej. Zab.: A – 268/10 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

ORCHOWO

- ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH:
 - kościół, drewn., 1789-1792, remont. 1955, 1996-1998,
Rej. Zab.: A – 270/12 z dn. 30 kwietnia 1984 r.
 - plebania, mur., 2 poł. XIX, remont.,
Rej. Zab.: A – 270/12 z dn. 30 kwietnia 1984 r.
- KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ob. kościół rzym.-kat. p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie, mur., 1898-1900,
Rej. Zab.: A – 271/13 z dn. 30 kwietnia 1984 r.
- DOM NR 1 wraz z terenem działki nr 7K2, ul. Lipowa, mur., 1898 r.
Rej. Zab.: 235/Wlkp/A z dn. 20 czerwca 2005 r.

OSÓWIEC

- KAPLICA GROBOWA MLICKICH, ob. kaplica p.w. MB Różańcowej, mur., 1883,
Rej. Zab.: A – 272/14 z dn. 30 kwietnia 1984 r.
- DWÓR, mur.-drewn., 1 poł. XVIII, dobud. frontowych alkierzy 4 ćw. XIX, rozbud. ok. 1920, remont. l. 80 XX,
Rej. Zab.: A – 273/15 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

RĘKAWCZYN

- DOM NR 10, dom, glin., 1798, rozbud. k. XIX, remont.,
Rej. Zab.: A – 380/122 z dn. 10 grudnia 1984 r.

SŁOWIKOWO

- PARK DWORSKI, krajobrazowy, 1 poł. XIX,
Rej. Zab.: A – 269/11 z dn. 30 kwietnia 1984 r.

3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BIELSKO

1. DOM NR 9, mur., 4 ćw. XIX w.
2. DOM NR 13, mur., 1911r.
3. DOM NR 28, mur., 1894r.
4. CMENTARZ CHOLERYKÓW, ok. 1850 r., nieczynny.
5. KAPLICZKA, 1 poł. XX w.

GALCZYNEK

6. ZAGRODA NR 6
a. budynek inwentarski II, mur., 1 ćw. XX w., remont.
7. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI 2 poł. XIX w., nieczynny.

LINÓWIEC

8. ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:
a. dwór mur., ok. 1900, przebud. poł. XX,
b. oficyna I, mur.-glin., 1 poł. XIX, remont. poł. XX w.,
c. oficyna II, mur., 1935 – 1937,
d. owczarnia, ob. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.
9. ZAGRODA NR 23:
a. dom, mur., 1 ćw. XX w.,
10. ZAGRODA NR 26:
a. dom, mur., pocz. XX w.,
b. budynek inwentarski, mur., 1910 w.
11. CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKOKATOLICKI, pocz. XX w., czynny.

MYŚŁĄTKOWO

12. KAPLICZKA, mur., 1945r.
13. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX, nieczynny.

ORCHOWO

ul. Dr. Bernardczyka

18. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ok. poł. XIX w., nieczynny.

ul. Dąbrowa

20. DOM NR 10, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Dworcowa

16. DWORZEC KOLEJOWY, ob. dom, mur., 1914r.,

ul. Kazimierza Wielkiego

21. DOM NR 10, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Kościuszki

22. DOM NR 19, mur., 1910r.

ul. Ks. Nikodema Siega

14. ZESPÓŁ PLEBANII PRZY KOŚCIELE PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH,:

- a. chlew, ob. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.,
b. szopa, drewn., 4 ćw. XIX w., remont.

15. KAPLICZKA, mur., 4 ćw. XIX w., remont.

19. FIGURA CHRYSUSA, przy kościele par. p.w. Wszystkich Świętych, 1949r.

ul. Orchówek

17. CMENTARZ PAR. RZYMSKOKATOLICKI, 2 poł. XIX w., czynny.

ul. Powstańców Wielkopolskich

23. PASTORÓWKA PRZY KOŚCIELE EWANGELICKO-AUGSBURSKIM, ob. rzym.-kat., późn. apteka, ob. dom parafialny, mur., 1898r.
24. SZKOŁA, ob. dom, mur., 1898 r.
25. ZAGRODA NR 7:
a. dom, mur., 1 ćw. XX w.,

ul. Szkolna

26. ZAGRODA NR 5:
a. dom, mur. 1910 r.,
b. obora z chlewem, mur., 1910 r.,
c. stodoła, mur., 1910 r.
27. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:
a. dom, mur, pocz. XX w.,
b. chlew, mur., pocz. XX w., remont.,
c. stodoła, mur., k. XIX w., remont.,
d. młyn - gorzelnia, mur., pocz. XX w.

ul. Wyzwolenia

28. GOSPODA, ob. paw. handlowy, szach., pocz. XX w., remont.
29. POCZTA, ob. dom, mur., ok. 1900 r.
30. DOM NR 8, mur., 1892 r.

ORCHÓWEK

31. KAPLICZKA, mur., 1945 r.
32. ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 12:
a. szkoła, ob. dom, mur., 1901r.,
b. budynek gospodarczy, mur., 1901r.
33. DOM NR 14/15, mur., 1897r., remont.
34. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX, nieczynny.

OSÓWIEC

35. KAPLICZKA, mur., 1 ćw. XX w., remont.
36. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:
a. rządówka, ob. dom, mur., 1 poł. XIX w., przebud.,
b. dom dla służby, mur., 1840r., przebud. 1910r.,
c. oficyna, 2 poł. XIX w., przebud.,
d. park krajobrazowy, pocz. XX w.,

folwark

- e. stajnia, ob. magazyn, mur., k. XVIII w., przebud.,
f. chlewnia, mur., k. XVIII w., przebud.,
g. stodoła I, ob. mieszalnia pasz, mur., k. XVIII w., remont.,
h. stodoła II, ob. magazyn, mur., k. XVIII w.,
i. magazyn zbożowy, mur., k. XVIII w.,
j. wozownia, mur., k. XVIII w.,
k. gorzelnia, mur., k. XVIII w., rozbud. l. 60 XX w.

PODBIELSKO

- 37. KAPLICZKA, mur., 1 poł. XX w., remont.
- 38. SZKOŁA, ob. dom nr 82, mur., 1912r.
- 39. ZESPÓŁ FOLWARCZNY, ob. zagroda nr 92:
 - a. rządówka, mur., 2 poł. XIX,
 - b. stodoła, drewn., pocz. XX w.
- 40. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 1 poł. XIX, nieczynny.

RĘKAWCZYNEK

- 41. KAPLICZKA, 1945 r.

RÓŻANNA

- 42. KAPLICZKA, mur., ok. 1880r.
- 43. ZESPÓŁ SZKOŁY:
 - a. szkoła, mur., 1 ćw. XX w.,
 - b. chlew, ob. budynek gospodarczy, mur., 1915r.,
- 44. ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:
 - a. dwór, ob. dom, mur., 1 poł. XIX w., rozb. 2 poł. XIX w., rem. 1975,
 - b. pozostałości parku krajobrazowego, 1 poł. XIX w.

f o l w a r k

- c. obora I, mur., 1900r.,
- d. obora, mur., ok. 1910r.,
- e. chlewnia, mur., pocz. XX w.,
- f. stodoła I, mur., pocz. XX w.,
- g. stodoła II, mur., pocz. XX w.,
- h. magazyn paszowy, mur., 1905r.,
- i. magazyn I, mur., pocz. XX w.,
- j. magazyn II, mur., pocz. XX w.,
- k. budynek gospodarczy, ob. stołówka, XIX/XX w.,
- l. gorzelnia, mur., pocz. XX w.
- 45. ZAGRODA NR 14:
 - a. dom, mur., 1905r., remont.,
 - b. ogrodzenie z bramą, mur., pocz. XX w.
- 46. ZAGRODA NR 18:
 - a. obora, mur., 1901r., remont.,
 - b. ogrodzenie z bramą, mur., ok. 1901r.
- 47. CMENTARZ CHOLERYKÓW, 2 poł. XIX w., nieczynny.

SIEDLUCHNO

- 48. KAPLICZKA, mur., k. XIX w., remont.
- 49. ZAGRODA NR 2:
 - a. chlew I, mur., 1925r.,
- 50. ZAGRODA NR 11:
 - a. budynek gospodarczy, mur.-kam., k. XIX w.,
- 51. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ok. poł. XIX w., nieczynny.

SKUBARCZEWO

- 52. KAPLICZKA, mur., 1945r.
- 53. ZESPÓŁ DWORSKI, ob. Dom Pomocy Społecznej:
 - a. dwór, mur., 2 poł. XIX w., przebud. 1976,
 - b. pozostałości parku krajobrazowego, 2 poł. XIX w.
- 54. DOM NR 10, mur., 1903r.
- 55. DOM NR 14, mur., 1891r.
- 56. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

SŁOWIKOWO

- 57. ZESPÓŁ DWORSKI:
 - a. dwór, mur., 1 poł. XIX w., przebud. k. XIX w. i pocz. XX w.,
 - b. oficyna, mur., 1900-1910r.,
- 58. DOM NR 10, mur., 4 ćw. XIX w.
- 59. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

SUSZEWO

- 60. ZESPÓŁ FOLWARCZNY:
 - a. owczarnia I, ob. chlewnia, mur., 2 poł. XIX w.,
 - b. owczarnia II, ob. chlewnia, mur., 2 poł. XIX w.,
 - c. obora, mur., 2 poł. XIX w.,
- 61. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

SZYDLÓWIEC

- 62. KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. fil. rzym.-kat. parafii w Linówcu, mur., 1864r.
- 63. KAPLICZKA, mur., 1946r., remont.
- 64. SZKOŁA, ob. dom nr 31, mur., 1900r.
- 65. ZAGRODA NR 7:
 - a. dom, mur., k. XIX w., remont.,
 - b. budynek gospodarczy, mur.-glin., k. XIX w.
- 66. ZAGRODA NR 8/9:
 - a. budynek inwentarski, mur., pocz. XX w.
- 67. ZAGRODA NR 12:
 - a. dom, mur., XIX/XX w., remont.,
 - b. chlew, mur.-kam., 1905r., remont.,
 - c. stodoła, mur.-kam., 1905r., remont.
- 68. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, pocz. XIX, nieczynny.

WÓLKA ORCHOWSKA

- 69. ZAGRODA NR 6:
 - a. dom, mur., 1904r.,
- 70. ZAGRODA NR 9/10:
 - a. budynek inwentarski, mur., 1 ćw. XX w.
- 71. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w., nieczynny.

3.3. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy (wpisane do rejestru zabytków – wykaz zespołów zabytków ruchomych)

Na terenie gminy Orchowo zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków skupione są głównie w trzech zabytkowych obiektach sakralnych (kościół w Orchowie i Linówcu). Zabytki ruchome stanowią elementy wystroju i wyposażenia w/w kościołów. Są to głównie rzeźby, naczynia, obrazy, ołtarze i ich części oraz ambona i chrzcielnica:

1. w kościele par, p.w. Wszystkich Świętych w Orchowie - 12 obiektów wpisanych pod nr B-105/51 z dnia 15.09.1996 r.
2. w kościele par. p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie - 3 obiekty wpisane pod nr B-107/53 z dnia 25.09.1996 r.
3. w kościele filialnym p.w. Św Marcina w Linówcu - 10 obiektów wpisanych pod nr B-109/55 z dnia 13.05.1997 r.

Ponadto do rejestru zabytków ruchomych wpisana jest - pod nr B-110/56 z dnia 04.06.1997 r. prywatna kolekcja rzeźb - 36 obiektów, obecnie w posiadaniu spadkobierców byłego właściciela - poza terenem gminy.

3.4. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków, parki kulturowe, parki krajobrazowe – wykaz)

Na terenie Gminy Orchowo nie ma układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków należy wymienić parki dworskie założone w stylu krajobrazowym.

Na terenie gminy znajduje się sześć parków dworskich: w Linówcu, Myślatkowie, Osówcu, Różannie, Skubarczewie i Słowikowie, z czego trzy wpisane do rejestru zabytków. Są to parki w miejscowościach: Linowiec, Myślatkowo i Słowikowo. Parki te stanowią własność komunalną, przy czym park w Linówcu jest częściowo w posiadaniu osoby prywatnej.

Park w Linówcu

Powierzchnia właściwego parku wynosi 2,2165 ha. Stanowi on część dawnego obiektu, który obejmował również stary i nowy dwór wraz z otoczeniem. Północną granicę parku wyznacza linia pól uprawnych, południową - granica prywatnej posesji, na terenie której znajduje się mniejszy dwór. Południowo-wschodnią granicę stanowi droga do Orchowa, natomiast granica zachodnia biegnie wzdłuż dogi gruntowej. Park w Linówcu jest założeniem zabytkowym o przeszło 100 letniej historii. Park powstał prawdopodobnie około połowy XIX wieku jako założenie krajobrazowe o bogatym układzie ścieżek parkowych. Ukształtowanie terenu jest płaskie przy tendencji do łagodnego wznoszenia się na południu. Największymi obniżeniami terenu są dwa stawy: jeden ma kształt prostokątny, drugi kolisty, jednak w okresie suchego lata oba pozbawione są wody. W zachodnim krańcu parku mieściło się tzw. „wzgórze miłości”. Było to

niewielkie podwyższenie terenu porośnięte lilakami, wśród których znajdowała się altana, stoliki, fotele. Dziś można tam odnaleźć tylko kamienie z fundamentów. Park ze wszystkich stron otaczają pola uprawne i łąki. Obiekt przecina jedna droga gruntowa, która malowniczo wije się między grupami drzew, łącząc północno-zachodni i południowo-wschodni narożnik kompozycji. Grupy, kępy i masywy drzew przeplatają się z rozległymi polanami, na których można podziwiać drzewa o imponujących rozmiarach. Do najcenniejszych okazów należy dąb szypułkowy o obwodzie pierśnicy 451 cm i wysokości 31 m – zarejestrowany 15 grudnia 1956 r. decyzją Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, jako pomnik przyrody.

Park w Myślatkowie

Park o powierzchni 1,32 ha, kształtem zbliżony do trójkąta, swym wschodnim bokiem przylega do drogi w kierunku Orchowo-Mogilno. Dwa pozostałe boki parku tworzyły drogi dojazdowe do ośrodka gospodarczego – od strony północno-zachodniej droga asfaltowa prowadząca do zabudowań wiejskich, a od południa granicę stanowiła droga polna łącząca te zabudowania z szosą. Wokół dziedzica wznosiły się zabudowania gospodarcze i inwentarskie: kuźnia, obory, stodoły itd. Park z dawniej istniejącym dworem poprzez grupę drzew łączył się ze starym, zadrzewionym i zakrzewionym cmentarzem tworząc we wsi urozmaiconą ekologicznie enklawę. Wzdłuż wschodniego boku ciągną się skupiny krzewów, jako pozostałości starych żywopłotów. Ukształtowanie terenu w parku jest płaskie z wyjątkiem niewielkiego wzniesienia południowo-wschodniego kąta. Park przecina na dwie części nieczynny rów melioracyjny. Przez park przechodzą dwie ścieżki prawdopodobnie na środkowym odcinku powtarzające bieg dróżki z pierwotnego okresu. W parku rośnie 16 gatunków drzew. Niektóre z nich oraz podrost i w znacznej części podszyt pojawiły się w wyniku naturalnej sukcesji. Do największych drzew parku należała topola czarna zarejestrowana jako pomnik przyrody 12 lipca 1978 r. Decyzją Wojewody Konińskiego, powalona w 2011 r. w wyniku burzy.

Park w Słowikowie

Park krajobrazowy o powierzchni 2,0969 ha ma kształt nieregularnego sześciokąta. W obrębie obiektu nie ma żadnych zbiorników wodnych. Można tu wyodrębnić dwie części o różnym charakterze, formach użytkowania i roślinności. Mniejsza część frontowa to teren towarzyszący szkole, spełniający liczne funkcje podporządkowane obsłudze tego obiektu (dojazd, parkingi, teren gospodarczy, sportowy itp.). Pozostała część ma charakter parku z naturalnie rozwijającą się roślinnością. Przecina ją tylko jedna ścieżka. Powierzchnia parku w części południowej i centralnej ukształtowana jest płasko. Pozostałe krańce kończą się gwałtownymi uskokami oraz tarasem wznoszącym się ku centrum. Otwarte przestrzenie części frontowej parku stwarzają dalekie osie widokowe we wszystkich kierunkach prowadzące w głąb parku. Park otoczony jest podmokłymi łąkami i pastwiskami, a nawet bagnami. Rosną tam bardzo stare i okazałe drzewa. Do 1983 r. na terenie parku zarejestrowana była pomnikowa lipa drobnolistna o obwodzie 508 cm, która została powalona w wyniku burzy. Obecnie, jako

pomniki przyrody zarejestrowane są od 17 lipca 1978 r. Decyzją Wojewody Konińskiego 2 dęby szypułkowe o obwodach 500 i 400 cm.

3.5. Zabytki archeologiczne.

Gmina Orchowo położona jest w południowej części Pojezierza Gnieźnieńskiego. Od południa sąsiaduje z takimi regionami geograficznymi jak: Równina Wrzesińska, Pojezierze Kujawskie i Dolina Konińska. Według podziału Wielkopolski na regiony B. Krygowskiego zmodyfikowanego przez W. Stankowskiego obszar gminy Orchowo leży w obrębie regionu IX – Wysoczyzna Gnieźnieńska, w obrębie której wyróżniono subregiony: Pagórki Ostrowickie, Obniżenie Niedołęgielskie, Równina Wylatkowska, Pagórki Orchowskie i Obniżenie Kosowsko – Szydłowieckie.

Cały teren cechuje się bardzo niespokojną rzeźbą terenu z licznymi obniżeniami, często bezodpływowymi, zabagnionymi i zatorfionymi. Najwyżej położony punkt na terenie gminy znajduje się w południowej części gminy w odległości ok. 600 m od miejscowości Myślatkowo i wynosi 129,3 m npm. Natomiast najniżej położony punkt zlokalizowany jest w południowo - wschodniej części gminy w miejscowości Suszewo i wynosi 103 m npm.

Gmina Orchowo leży w zlewni rzeki Noteć, która przepływa wzdłuż zachodniej granicy gminy. Otacza ją wiele malowniczych jezior położonych wśród lasów, charakteryzujących się wysoką czystością wód:

- od strony wschodniej - Jezioro Ostrowskie,
- od południa - Jezioro Kownackie, Jezioro Suszewskie, Jezioro Budzisławskie,
- od północy - Jezioro Kamienieckie,
- w obrębie gminy - Jezioro Orchowskie oraz Jeziora Słowikowo, Sineckie, Degnera.

Gmina Orchowo charakteryzuje się dobrą jakością gleb (prawie 82% jej powierzchni stanowią gleby klas III i IV).

Teren gminy został rozpoznany archeologicznie. Źródłem wiedzy w tym zakresie jest AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – program naukowo-badawczy prowadzony w latach 80 i 90 XX w. Przyczynił się on do rozpoznania powierzchniowego archeologicznej treści kulturowej związanej z rozwijającym się na danym terenie osadnictwem pradziejowym, średniowiecznym i nowożytnym.

Na terenie gminy znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod ochroną konserwatorską, które grupują się w kilku partiach omawianego obszaru – na zachód od Różanny i od Myślatkowa, po zachodniej stronie drogi Wólka Orchowska – Podbielsko, na południowo-wschód od Orchówka, wokół jeziora Orchowskiego oraz Orchowa i Orchówka i wzdłuż cieku wodnego pomiędzy jeziorami Budzisławskim i Suszewskim.

3.5.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy.

Na terenie gminy Orchowo nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

3.5.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej z terenu gminy Orchowo.

Na terenie gminy Orchowo nie zarejestrowano stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej (domniemane grodziska w Słowikowie i Osówcu to najprawdopodobniej formy naturalne).

3.5.3. Zestawienie stanowisk archeologicznych.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy Orchowo pochodzą z młodszej epoki kamienia – neolitu, jednak intensyfikacja osadnictwa ma miejsce w późnej epoce brązu i epoce żelaza, przede wszystkim w okresie funkcjonowania kultury łużyckiej. Potwierdzają to odkrycia nad Jeziorem Orchowskim, gdzie w naturalnym miejscu obronnym znajdowała się osada z okresu kultury łużyckiej, a także znaleziska archeologiczne, takie jak: ozdoby z brązu (bransolety i nagolenniki) oraz ceramika. Na terenie gminy widoczne są też ślady kultury przeworskiej, a następnie liczne osadnictwo związane z okresem wczesnego średniowiecza. Świadczyć o tym może znaleziony w Jeziorze Orchowskim hełm woja czeskiego prawdopodobnie pochodzący z czasów najazdu Brzetysława, księcia czeskiego, na ziemie polskie około 1037 roku.

Poniższa tabela prezentuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Orchowo z podziałem na fakty osadnicze:

TYP STANOWISKA ARCHEOLOGICZNEGO	ILOŚĆ	W TYM WPISANY DO REJESTRU
a. grodziska	-	-
b. osady	195	-
c. cmentarzyska	2	-

Źródło danych: Raport o stanie zabytków w Gminie Orchowo z 2004 r. oprac. przez WOZU w Poznaniu Delegatura w Koninie

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy są reprezentowane przez cmentarzyska oraz osady.

Dobrze zachowane cmentarzysko z okresu kultury łużyckiej położone jest w Różannie. Natomiast bardzo duża osada wczesnośredniowieczna pełniąca ważną rolę w regionie zlokalizowana jest w Orchowie Dolnym (obecnie ul. Orchówek). Inną dużą osadą z tego okresu jest Słowikowo (nazwa lokalna Rękawczyn), gdzie wg źródeł archiwalnych znajdował się także kościół wraz z cmentarzem.

Rozproszone, ale zróżnicowane ślady osadnictwa występują także w pobliżu takich miejscowości jak Linówek, Osówek, Szydłówek, Myślatkowo. Są to interesujące pod względem usytuowania i zachowanego materiału

osady kultury łużyckiej, wczesnego średniowiecza oraz późnośredniowieczne, Są one cenne przede wszystkim pod względem poznawczym dla problematyki osadnictwa na terenie gminy Orchowo.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

4.1. Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego.

4.1.1. Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków nieruchomych.

Stan zachowania zabytków wpisanych do rejestru na terenie Gminy charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem. Bardzo dobry stan techniczny prezentują następujące obiekty:

- **dom mieszkalny przy ul. Lipowej nr 1 w Orchowie wraz z terenem działki nr 7K2 stanowiącym najbliższe otoczenie zabytku**, wpisany do rejestru w 2005 roku z uwagi na wartości historyczne i architektoniczne, zachowaną bez zmian bryłę, wystrój architektoniczny elewacji oraz układ wnętrza. Dom ten wzniesiony został w końcu XIX wieku jako tzw. lekarzówka.

- **zespół kościoła parafialnego p.w. Wszystkich Świętych w Orchowie**. Kościół założony i uposażony w 1369 r. przez Mikołaja, chorążego gnieźnieńskiego, najpierw w Woli Orchowskiej, później przeniesiony do Orchowa. W 1446 kościół ponownie uposażony i erygowany przez Jana i Stanisława Orchowskich. Obecny kościół parafialny pobudowany został w latach 1789-1792, fundatorką była Petronela z Gałczyńskich, Mlicka, a budowniczym ks. Ignacy Gułkowski, kanonik laterański i pierwszy proboszcz. Jest to budowla jednoprzęsłowa, zamknięta od wschodu trójbocznym prezbiterium, a od zachodu wieżą. Od strony południowej znajduje się kaplica, a od północnej prezbiterium. Kościół zbudowano w technice zrębowej, a pod koniec XVII w. od frontu dobudowano kwadratową wieżę zwieńczoną dużym blaszanym, baniastym hełmem z latarnią. Kościół był restaurowany w latach 1997-2002. W latach 2009-2010 zagospodarowano teren wokół kościoła m. in. poprzez wyłożenie kostką granitową drogi procesyjnej oraz odnowienie zieleni.

- **dwór w Osówcu**, murowany z drugiej połowy XVIII wieku, powiększony od strony północnej w XX wieku. Jest to bardzo interesujący przykład typowego dla ziem polskich dworu alkierzowego o rozwiniętej i malowniczej bryle, na którą składają się parterowy korpus, wypiętrzony pośrodku dwukondygnacyjny obustronny ryzalit i cztery niskie alkierze. Dwór remontowany był w latach 80-tych XX w.

W dobrym stanie technicznym są pozostałe obiekty sakralne, a mianowicie kościół p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie oraz zespół

kościół filialny p.w. Św. Marcina w Linówcu, a także kaplica grobowa w Osówcu.

- **kościół p.w. Św. Marcina w Linówcu** został zbudowany w 1749 r. z fundacji Sebastiana Czastkowskiego, usytuowany jest na niewielkim wzniesieniu. Bryłę tworzy regularny prostopadłościan, zamknięty od wschodu trójbocznie z trzema niższymi bryłami - kruchty, kaplicy i zakrystii nakrytymi dachami dwuspadowymi. Kościół w całości kryty blaszanym dachem łamanym (mansardowym) z ośmioboczną wieżyczką od zachodu zwieńczoną cebulastym hełmem. Podmurówka kościoła wykonana jest z kamienia polnego, natomiast konstrukcja ścian z drewna. **Dzwonnica** usytuowana jest obok kościoła od strony południowej przy parkanie otaczającym kościół. Zbudowana w 2 połowie XVIII w. z drewna na podmurowaniu z kamienia polnego i cegły. Od strony zachodniej znajduje się wejście, wewnątrz dzwonnicy zawieszony jest żeliwny dzwon. Zarówno kościół jak i dzwonnica były remontowane w latach 90-tych XX w. i ich stan nie budzi większych zastrzeżeń.

- **kościół p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza** – kościół ewangelicki wzniesiony został na przełomie XIX i XX w. jako jednoprzestrzenna budowla, z wydzielonym prostokątnym prezbiterium oraz z masywną wieżą w osi fasady. Po II wojnie światowej został przejęty przez Parafię Rzymskokatolicką p.w. Wszystkich Świętych w Orchowie Dolnym i użytkowany był jako filialny do czerwca 2001 roku. Pod względem stylowym reprezentuje cechy neogotyckie. W 2002 roku przeprowadzono remont więźby dachowej i wymieniono pokrycie dachowe wieży, a w 2007 roku wyremontowano dach nad nawą główną i prezbiterium. W roku 2008 przeprowadzono prace remontowe stropu (sufit) nad nawą główną świątyni, zaś w roku 2011 w związku z konsekracją Kościoła wyremontowano prezbiterium.

- **kaplica grobowa Mlickich w Osówcu** – murowana, powstała w 1883 roku jako kaplica grobowa właścicieli majątku Osowiec, obecnie kaplica p.w. MB Różańcowej należąca do Parafii p.w. Wszystkich Świętych w Orchowie.

- **dom nr 10 w Rękawczynie** – dom gliniany, powstał w 1798 roku, rozbudowany w końcu XIX w., wykorzystywany jest, jako dom letniskowy, wyremontowany.

W dostatecznym stanie są **parki dworskie** znajdujące się na terenie gminy. Oprócz starodrzewia występuje duży procent drzew powstałych z samosiewu, a brak cięć sanitarnych spowodował nadmierny rozrost krzewów.

- **park w Linówcu** - w parku nie ma żadnych urządzeń lub budowli małej architektury ogrodowej. Brak jest ogrodzenia, ławek, oświetlenia wewnętrznej przestrzeni. Osie widokowe związane niegdyś ze starym dworkiem obecnie przestały istnieć. Straciła też swe znaczenie oś kompozycji przechodząca w kierunku wschód-zachód. Część drzew wyrosła w wyniku naturalnej sukcesji. Runo jest urozmaicone. Całkowitemu zatarciu uległ dawny układ ścieżek, natomiast czytelne są polany oraz masywy i grupy wysokich drzew. Opracowany w listopadzie 2009 r. „Projekt rewaloryzacji i rewitalizacji parku w Linówcu” zakłada wzbogacenie składu gatunkowego drzew, krzewów i

bylin oraz poprowadzenie układu ścieżek, który udostępni wszystkie fragmenty założenia parkowego. W oparciu o nowy układ komunikacyjny zaprojektowano ścieżkę przyrodniczą, wyposażoną w tablice edukacyjne, ławki i kosze na śmieci.

- **park w Myślatkowie** - park nie ma opłotowania, brak tam również oświetlenia i zniknął mostek przerzucony przez rów melioracyjny. Kompozycja parku jest zatarta na skutek występowania licznych samosiewów. Park posiada bogaty układ ścieżek gruntowych, które są pieczołowicie pielęgnowane, ale zatarty został dawny układ komunikacyjny. W parku nie można doszukać się osi kompozycji. Brak jest osi widokowych wewnątrz obiektu. Zniknęła zupełnie jedna z głównych starych dróg – aleja wysadzana głogami biegnąca wzdłuż szosy. Na przestrzeni lat zniknął też położony pomiędzy lilakami plac taneczny. Obecny układ komunikacyjny jest współczesny i wymaga gruntownej korekty. Zgodnie z opracowanym w lipcu 2009 r. „Projektem rewaloryzacji Parku w Myślatkowie” przeprowadzono prace rewitalizacyjne w zachodniej części parku. Alejki poprowadzono po linii luków, przeprowadzono radykalne cięcia w drzewostanie oraz nasadzenia drzew i krzewów. Na obrzeżach parku wykonano boisko do piłki plażowej oraz parking. Wzdłuż alejek postawiono ławki i kosze na śmieci.

- **park w Słowikowie** - w parku w wyniku naturalnej sukcesji na znacznej jego części pojawił się różnogatunkowy podrost, a układ komunikacyjny uległ zatarciu. Poprzez wybudowanie współczesnego budynku szkolnego został mocno zniekształcony układ kompozycyjny parku. Park odzyskał częściowo swą świetność dzięki przeprowadzonej rewaloryzacji w 2012 r. zgodnie z projektem opracowanym przez architekta krajobrazu w listopadzie 2011 r. W parku zaprojektowano cztery wnętrza, każde o nieco innym przeznaczeniu. Wokół polany stanowiącej węzeł kompozycyjny poprowadzono ścieżkę wyposażoną w ławki i kosze na śmieci, na polanie położonej w sąsiedztwie zabudowań mieszkalnych przygotowano miejsce na ognisko oraz postawiono altanę, natomiast funkcje edukacyjne poprzez postawienie tablic edukacyjnych zyskało wejście do parku oraz część drzewostanu ujęta w ramy ścieżki parkowej prowadzącej do pomnikowych dębów.

W opracowanych planach rewaloryzacji zieleni w wyżej wymienionych parkach szczególnie nacisk został położony na odtworzenie biegu ścieżek i uporządkowanie szaty roślinnej (wycinka krzewów, likwidacja martwych lub chorych drzew oraz nowe nasadzenia), a także wyposażenie parków w elementy małej architektury. Ze względu na wysoką wartość założeń parkowych, szczególnie w Słowikowie i Linówcu, gruntowną rewaloryzację należałoby przeprowadzić w jak najkrótszym czasie.

W najgorszym stanie technicznym ze wszystkich zabytków w gminie Orchowo są budynki mieszkalne w Gałczyńku nr 5 i Myślatkowie nr 21. Wymagają one podjęcia natychmiastowych prac zabezpieczających bądź remontowych.

- **dom nr 5 w Gałczyńku** – dom wg tradycji zbudowany w 4 ćw. XVIII w. położony w centrum wsi, usytuowany szczytowo do drogi. Stan zachowania zły – kamienie fundamentowe – otoczaki – rozpojone, drewniane ściany w konstrukcji mieszanej zniszczone biologicznie. Od wewnątrz ściany zawilgocone, wyłożone gliną z sieczką i otynkowane zaprawą glinianą. Strop drewniany, belkowy – belki zniszczone biologicznie, ugięte. Więźba dachowa drewniana, dach w stanie dobrym pokryty płytami eternitowymi falistymi. Stolarka okienna i drzwiowa – zniszczona. Wewnątrz centralnie

zlokalizowany znacznych rozmiarów trzon komina butelkowego, murowanego z cegły ceramicznej pełnej na zaprawie glinianej oraz piec kaflowy.

- **dom nr 21 w Myślatkowie** – pierwotnie leśniczówka, z częścią gospodarczo-inwentarską w przyziemiu, zbudowany ok. 1910 r. Budynek usytuowany na niewielkim wzniesieniu otoczony lasem. Fundament z kamienia łamanego na zaprawie wapiennej. Ściany murowane z cegły pełnej, część gospodarcza wykonana w drewnianej konstrukcji szkieletowej pierwotnie oszalowana deskami, obecnie zniszczona. Budynek założony na planie prostokąta, bryła zwarta dwukondygnacyjna nakryta dachem dwuspadowym z naczółkiem od strony wschodniej. Połączenie dachu wysunięta znacznie poza lico ściany. Pokrycie dachu – dachówka karpiówka ceramiczna w koronkę, częściowo uszkodzona. Brak podłóg, schodów, stolarki okiennej i drzwiowej.

Znacznym zagrożeniem dla zabytków nieruchomych jest degradacja zabytkowej substancji spowodowana wymogami współczesnej cywilizacji. Wymiana historycznej tkanki budynków w postaci oryginalnych drewnianych stolarek okiennych i drzwiowych, ceramicznego pokrycia dachowego, a także pozbawianie budynków ich pierwotnych dekoracji architektonicznych negatywnie wpływa nie tylko na same obiekty, ale także na charakterystyczną zabudowę wiejską czy folwarczną. Zagrożenia te związane są nie tylko z wymianą stolarek okiennych i drzwiowych, ale także powiązane niejednokrotnie z powiększeniami otworów okiennych bądź ich zamurowaniami, a także niekontrolowanymi rozbudowami zniekształcając w ten sposób zabytkowy wizerunek zabudowy.

Gmina Orchowo oprócz pojedynczych, częściowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego nie posiada ogólnego planu będącego prawem miejscowym. Fakt ten z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest istotnym zagrożeniem dla zabytków nieruchomych figurujących w ewidencji. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Pozostałe - wpis do rejestru zabytków, dotyczy nielicznej grupy obiektów w gminie Orchowo, zaś uznanie za pomnik historii i utworzenie parku kulturowego, obecnie gminy nie dotyczy. Brak szczegółowych zapisów dotyczących ochrony historycznych założeń ruralistycznych, zespołów folwarcznych, cmentarzy i parków nie wpisanych do rejestru zabytków oraz pojedynczych obiektów architektury spowodować może nieodwracalne, daleko idące przekształcenia przestrzenne, kubaturowe, materiałowe oraz architektoniczne krajobrazu kulturowego gminy.

Na największe zagrożenia narażone są stare nieczynne cmentarze, z których żaden nie jest wpisany do rejestru zabytków. Są one nieogrodzone i niezagospodarowane, ulegają postępującej degradacji. Z uwagi na łatwy dostęp oraz na zarośnięcie samosiejkami i licznymi krzewami, pozostałości starych nagrobków i metalowych krat są zagrożone kradzieżą.

4.1.2. Stan zachowania i zagrożenia dla zabytków ruchomych.

W odniesieniu do zabytków ruchomych ich stan zachowania jest zróżnicowany. Interwencji konserwatorskiej wymagają elementy wyposażenia kościoła p.w. św. Marcina w Linówcu oraz obrazy z ołtarza głównego w

kościół p.w. Wszystkich Świętych. Pozostałe obiekty wymagają planowej konserwacji.

W stosunku do najcenniejszych zabytków ruchomych w gminie znajdujących się w obiektach sakralnych największym zagrożeniem może być brak instalacji przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej w kościele p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza w Orchowie, a przede wszystkim w drewnianym kościele filialnym w Linówcu.

4.1.3. Stan zachowania i zagrożenia dla stanowisk archeologicznych.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych gminy znany jest w ograniczonym zakresie. Wiedza ta opiera się przede wszystkim na badaniach przeprowadzonych w ostatnich latach, więc uzyskane wyniki są dość miarodajne, jednakże badania te nie objęły terenu całej Gminy. Wyjątek stanowią tereny znajdujące się w okolicach Orchowa, gdzie prace przeprowadzano w latach 80-tych XX w. Od tego czasu proces destrukcji stanowisk archeologicznych wynikających z działalności gospodarczej człowieka znacznie się spotęgował, dlatego konieczne jest zweryfikowanie dotychczasowej wiedzy o zabytkach archeologicznych z terenu gminy i przeprowadzenia powtórnych badań AZP na niektórych obszarach.

Z pewnością można jedynie stwierdzić, że stanowiska położone na terenach niezabudowanych, nieużytkach i terenach zalesionych nie wykazują się stanem naruszenia ich substancji zabytkowej, co kwalifikuje je do stanowisk najlepiej zachowanych.

Największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych na terenie gminy Orchowo są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia szerokopłaszczyznowych prac ziemno-budowlanych. Należą do nich między innymi planowane na najbliższe lata inwestycje:

A. Orchowo, jako centrum dziedzictwa historycznego i kulturalnego gminy Orchowo:

- zagospodarowanie terenów przy domu strażaka, budowa miniamfiteatru, boiska do gry w siatkówkę, utworzenie parku wiejskiego i parkingu,
- zagospodarowanie terenu wokół Jeziora orchowskiego poprzez budowę niezbędnej infrastruktury, ścieżek rowerowych i miejsc postojowych,
- zagospodarowanie terenu wzdłuż linii kolejowej do 2018

B. Osówek, jako miejscowość widokowo – krajobrazowa oraz sportowo-rekreacyjna:

- rozbudowa i modernizacja świetlicy wiejskiej, budowa placu zabaw dla dzieci, kompleksu boisk sportowych wraz z budynkiem socjalnym i parkingiem,
- budowa ciągu spacerowo-rowerowego w Suszewie wraz z oświetleniem, a także zagospodarowanie i zadrzewienie terenu w centrum wsi i utwardzenie drogi do 2018

C. Budowa kanalizacji Orchowo – Różanna do 2018

- D. Rozbudowa i modernizacja gimnazjum do 2018
- E. Aby nasza wieś była przyjazna mieszkańcom, aktywna i nowoczesna, zadbane i atrakcyjna dla turystów – odnowa miejscowości Słowikowo:
- budowa wodociągu oraz chodników,
 - uporządkowaniu zabytkowego parku (częściowo zrealizowane),
 - oczyszczenie brzegu jeziora i budowa edukacyjnych ścieżek pieszych
- do 2018
- F. Budowa kanalizacji sanitarnej Osówek – Szydłówek i Anastazewo do 2018
- G. Budowa kanalizacji sanitarnej Osówek – Bielsko do 2018
- H. Budowa kanalizacji sanitarnej Orchowo – Słowikowo do 2018

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom zlokalizowanym na terenie gminy.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Należy zaznaczyć, że zasięg stanowisk wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych nie zawsze jest zasięgiem, który dokładnie odpowiada występowaniu pozostałości pradziejowego osadnictwa pod ziemią. Zasięg ten należy traktować orientacyjnie może okazać się w wyniku prac ziemnych, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonych stanowisk.

4.2. Uwarunkowania wynikające ze Strategii Rozwoju Gminy Orchowo na lata 2006-2018

Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XXXIX/239/06 Rady Gminy Orchowo z dnia 21 lipca 2006 r. Zasadniczym obszarem problemowym

wskazanym w Strategii jest potrzeba wzrostu jakości życia mieszkańców. W części dotyczącej Rozwoju infrastruktury technicznej, społecznej, kulturowej oraz turystycznej określony został cel strategiczny - **zwiększenie oferty kulturalnej gminy**.

W ramach tego celu sformulowano zadanie: **Opracowanie projektu zachowania gminnego dziedzictwa kulturowego**.

Celem niniejszego zadania jest zachowanie gminnego dziedzictwa kulturowego poprzez restytucję istniejących w gminie obiektów, które mają określoną wartość kulturową i turystyczną. Realizacja programu przyczyni się do zahamowania procesu niszczenia zabytkowych obiektów Gminy Orchowo, które mogą stać się atrakcjami turystycznymi, a także miejscem pracy dla mieszkańców. Zapewni ona także mieszkańcom Gminy Orchowo możliwość czynnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, lepsze warunki wykorzystania wolnego czasu, wypoczynku i rozwoju zainteresowań, a tym samym zwiększy zadowolenie społeczne i integrację mieszkańców gminy.

4.3. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Orchowo, zostało opracowane w 2012 r. i przyjęte Uchwałą Nr XXVI/203/12 Rady Gminy Orchowo z dnia 20 grudnia 2012 r. W rozdziale II pkt. 4 określone zostały **Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej w sposób następujący:**

Na obszarze gminy, ze względu na jej rolniczy charakter, większość obiektów zabytkowych związana jest z dawnymi majątkami ziemskimi (zespoły dworskie, folwarczne i pałacowe), a w mniejszym stopniu są to obiekty użyteczności publicznej oraz indywidualne budownictwo zagrodowe. Ochroną konserwatorską należy objąć zespoły oraz pojedyncze obiekty, zawarte w spisie obiektów zabytkowych gminy (Gminnej Ewidencji Zabytków). Wśród nich na szczególną uwagę zasługują te obiekty, które są wpisane do rejestru zabytków.

Granice ochrony i zalecenia konserwatorskie

1. Założenia rezydencjonalne i sakralne.

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- a/ historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- b/ zachowanie zabytkowej zabudowy,
- c/ zachowanie zabytkowej zieleni,
- d/ podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- e/ użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

2. Archeologia.

Zasięg poszczególnych stanowisk wyznaczono na podstawie badań powierzchniowych i oznaczono na planszy kierunków studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego obszar ten jednak nie musi odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości pradziejowego osadnictwa pod ziemią. Dlatego też należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej zasięgu stanowiska. Stąd w przypadku koncentracji stanowisk na danym obszarze

zaleca się operowanie pojęciem zespołu stanowisk archeologicznych. Zespoły stanowisk archeologicznych również przedstawiono na załączniku graficznym „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Orchowo”.

3. Cmentarze.

Ochrona obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10 m oraz o wyłączenie jej z zabudowy. Nieczynne cmentarze wymagają renowacji.

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- a/ historycznej parcelacji,
- b/ historycznego rozplanowania,
- c/ zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- d/ zabytkowej zieleni.

Ponadto postuluje się wyłączenie spod zabudowy najbliższego otoczenia cmentarzy.

4. Pojedyncze obiekty budowlane.

Ochrona obejmuje obiekt wraz z jego najbliższym otoczeniem. Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- a/ pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub upoważnionego przez niego Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków – w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- b/ uzgodnienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub upoważnionego przez niego Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków – w odniesieniu do pozostałych obiektów.

Zalecenia konserwatorskie dotyczące reliktów archeologicznych

Strefa ochrony zaewidencjonowanych stanowisk archeologicznych

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach objętych ochroną konserwatorską lub w bliskim jej sąsiedztwie, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Zadania inwestycyjne związane z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi (m.in. kopalni, odkrywki, eksploatacja złóż, drogi, hale przemysłowe).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szeroko płaszczyznowego zadania inwestycyjnego, obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycje na wytypowanych stanowiskach archeologicznych
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Natomiast w rozdziale III pkt. 4. określone zostały **Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.**

Na obszarze gminy, w stosunku do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obowiązują zasady ich ochrony określone w przepisach odrębnych i opisane w rozdziale II.4. „Studium”

W stosunku do pozostałych obiektów zabytkowych, znajdujących się w ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy określać dopuszczalność ich przebudowy i rozbudowy, przyjmując zasadę zachowania wysokości, kształtu bryły oraz układu artykulacji i opracowania dekoracji elewacji, z dopuszczeniem odstępstw w sytuacji, gdy będzie to kolidowało z wymaganiami ładu przestrzennego. Z uwagi na skalę opracowania rysunku Studium, pojedyncze obiekty zabytkowe (wpisane do rejestru, jak i znajdujące się w ewidencji) nie są wyróżnione na tym rysunku.

Na obszarze gminy nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej, ze względu na nie występowanie dóbr kultury współczesnej zasługujących na ochronę.

4.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.

Gmina Orchowo nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obecnie obowiązuje 5 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie Gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę zabytków.

I. Plan przestrzennego zagospodarowania przyjęty Uchwałą Nr II/7/94 Rady Gminy Orchowo z dnia 13.07.1994 r. zmieniony:

- Uchwałą Nr XX/102/00 z dnia 21.06.2000 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Orchowo: „§ 6 pkt. 2 „SŁOWIKOWO” tiret drugi (dz. Nr 50) ...Teren nieczynnego cmentarza ewangelicko-augsburskiego. Obszar pozbawiony jakichkolwiek materialnych walorów zabytkowych. Postuluje się upamiętnienie tego miejsca poprzez usytuowanie kamienia, tablicy lub krzyża w uzgodnieniu z kościołem, który był jego właścicielem.”

- Uchwałą Nr XXVIII/140 z dnia 31.03.2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla gminy Orchowo: § 6 pkt. 2 „ORCHÓWEK” – (dz. Nr 160/3, 160/4, 160/10, 160/11) ...Na tym terenie zlokalizowany jest zespół osad od kultury łużyckiej do

wczesnego średniowiecza, objęty strefą „OW” obserwacji archeologicznej. Wszelka działalność inwestorska może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim. Inwestor zobowiązany jest do powiadomienia Kierownika Służb Ochrony Zabytków w Koninie o terminie rozpoczęcia prac ziemnych z co najmniej dwutygodniowym wyprzedzeniem w celu zapewnienia nadzoru konserwatorskiego. Koszty nadzoru obciążają inwestora.”

- Uchwałą Nr VI/28/03 z dnia 19.03.2003 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla gminy Orchowo: „§ 6 pkt. 1 „ORCHOWO” – (działka nr 166) ...Południowa część działki położona jest w strefie „OW” obserwacji archeologicznej. W związku z tym wszelkie inwestycje na tym obszarze mogą być prowadzone wyłącznie pod archeologicznym nadzorem konserwatorskim, a inwestor zobowiązany jest do powiadomienia służby konserwatorskiej o terminie rozpoczęcia prac ziemnych, z co najmniej tygodniowym wyprzedzeniem.”
- II. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr XXXV/22/09 z dnia 29.06.2009 r. dla działki oznaczonej nr ewid. 8/6, położonej w miejscowości Osówek, działki oznaczonej nr ewid. 63, położonej w miejscowości Różanna, części działki oznaczonej nr ewid. 23, położonej w miejscowości Wólka Orchowska:
„§ 7 W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, ustala się:
1. Strefę ochrony stanowisk archeologicznych dla obszaru działki o nr ewid. 8/6 w Osówcu.
2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w strefie ochrony stanowisk archeologicznych, ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków kierownikiem Delegatury w Koninie, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.
- III. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr XLIII/279/10 z dnia 25.02.2010 r. dla terenów w miejscowościach Mlecze i Kossakowo w gminie Orchowo:
„§ 7. 1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w strefie ochrony stanowisk archeologicznych, ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – kierownikiem Delegatury w Koninie, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.
2. Na terenie 18 ML znajduje się obiekt o walorach zabytkowych - posesja nr 5 objęty ochroną konserwatorską.
3. Planowane roboty budowlane polegające na remoncie, rozbudowie, przebudowie czy rozbiórce obiektów objętych ochroną konserwatorską, wymagają opinii Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – kierownikiem Delegatury w Koninie.
- IV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr X/80/11 z dnia 11.08.2011 r. dla terenów w obrębie wsi Osówek w gminie Orchowo:
„§ 7 W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa

kulturowego:

- 1) ustala się strefę ochrony konserwatorskiej dla zespołu dworsko - folwarcznego w centrum wsi Osówiec w granicach przedstawionych na rysunku planu w obrębie której nakazuje się:
 - a) zachowanie historycznego rozplanowania,
 - b) zachowanie historycznej parcelacji, zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów,
 - c) zachowanie zabytkowej zabudowy,
 - d) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - e) zharmonizowanie nowych obiektów z zabytkowym otoczeniem w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
 - f) zharmonizowanie nawierzchni alejek z zabytkowym sąsiedztwem.
- 2) na obszarze objętym opracowaniem usytuowane są obiekty o walorach zabytkowych, podlegające ochronie konserwatorskiej. Część z nich wpisana jest do rejestru zabytków:
 - a) na terenie 2U – KAPLICA GROBOWA MILICKICH, właścicieli majątku Osówiec, ob. kaplica p.w.. MB Różańcowej, murowana z 1883r., - Rej. Zab.: A – 272/14 z dn. 30 kwietnia 1984r.
 - b) na terenie ZP/ZK – KAPLICZKA, murowana z 1 ćw. XX w.
 - c) na terenie 4ZP w strefie ochrony konserwatorskiej – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO:
 - dwór, murowano – drewniany z 1 poł. XVIII – Rej. Zab.: A – 273/15 z dn. 30 kwietnia 1984r.
 - oficyna, 2 poł. XIX przebudowana,
 - park krajobrazowy z początku XX w.
 - wozownia, murowana, k. XVIII,
 - d) na terenie RU w strefie ochrony konserwatorskiej – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO - folwark:
 - stajnia, ob. magazyn, mur., k. XVIII, przebudowana,
 - chlewnia, mur., k. XVIII, przebudowana,
 - stodoła I, ob. mieszalnia pasz, murowana. z k. XVIII
 - stodoła II, ob. magazyn, mur., k. XVIII,
 - magazyn zbożowy, mur., k. XVIII,
 - gorzelnia, murowana, k. XVIII, rozbudowana w latach 60 XX.
 - e) na terenie 1MWn:
 - dom dla służby, murowany, z 1840r. przebudowany w 1910 r.,
 - f) na terenie 2MW/U
 - rządówka z 1 poł. XIX
- 3) obowiązuje nakaz uzyskania pozwolenia od właściwego miejscowo konserwatora zabytków na wykonanie wszelkich prac planowanych na obszarze lub w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.
- 4) pozostałe inwestycje planowane na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej oraz dotyczące obiektów objętych ochroną konserwatorską, ale położonych poza wyznaczoną strefą, a dotyczące
 - a) rozbiórki obiektu,
 - b) przebudowy i remontu obiektu,
 - c) zmiany sposobu użytkowania,
 - d) budowy nowych obiektów, w tym ogrodzeń,
 - e) budowy i modernizacji sieci infrastruktury technicznej z przyłączami,
 - f) wycinki i nasadzenia, projektowania zieleni,

- g) prac ziemnych
- wymagają uzyskania pozytywnej opinii konserwatorskiej,
- 5) cały teren opracowania znajduje się w strefie ochrony stanowisk archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w strefie ochrony stanowisk archeologicznych ustala się obowiązek uzgadniania z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków, wszelkich inwestycji związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych,
- 6) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szerokopłaszczyznowego zadania inwestycyjnego, obowiązek przeprowadzenia:
 - a) rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
 - b) ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
 - c) badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
 - d) stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu,
- 7) wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem właściwego miejscowo konserwatora zabytków, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych”.
- V. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr XIII/99/11 z dnia 28.10.2011 r. dla terenów w obrębie wsi Różanna w gminie Orchowo:
 - „§ 7. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego:
 - 1) ustala się strefę ochrony konserwatorskiej dla zespołu dworsko - folwarcznego w centrum wsi Różanna, ze względu na walory historyczne i architektoniczne w granicach przedstawionych na rysunku planu w obrębie której nakazuje się:
 - a) zachowanie historycznego rozplanowania,
 - b) zachowanie historycznej parcelacji, zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów,
 - c) zachowanie zabytkowej zabudowy,
 - d) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - e) zharmonizowanie nowych obiektów z zabytkowym otoczeniem w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
 - f) zharmonizowanie nawierzchni alejek z zabytkowym sąsiedztwem;
 - 2) na obszarze objętym opracowaniem usytuowane są obiekty o walorach zabytkowych, podlegające ochronie konserwatorskiej:
 - a) na terenie 2KD-D - KAPLICZKA św. Wawrzyńca, z około 1880r, murowana,
 - b) na terenie 5MN - ZESPÓŁ SZKOŁY:
 - szkoła z 1 ćw. XX w. murowana – obecnie budynek mieszkalny,
 - chlew przy szkole z 1915r. murowany – obecnie budynek gospodarczy,
 - c) na terenie 3ZP – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO:
 - dwór murowany z 1 połowy XIX w., rozbudowany w 2 poł. XIX w.,
 - pozostałości parku dworskiego – krajobrazowego z 1 poł. XIX w.,
 - d) na terenie RU – fragment ZESPOŁU DWORSKO – FOLWARCZNEGO - folwark:

- obora I, murowana z ok. 1900r.
- obora II, murowana z ok. 1910r.
- chlewnia, murowana z początku XX w.
- stodoła I, murowana z początku XX w.
- stodoła II, murowana z początku XX w.
- magazyn paszowy, murowany z 1905r.
- magazyn I, murowany z początku XX w.
- magazyn II, murowany z początku XX w.
- budynek gospodarczy z przełomu XIX/XX w.
- gorzelnia, murowana z początku XX w.,
- e) na terenie 4RM – ZAGRODA NR 14:
 - dom, murowany z 1905r.
 - ogrodzenie z bramą, murowane z początku XX w.,
- f) na terenie 2RM:
 - ZAGRODA NR 18 na działce nr ewid. 38 i 39:
 - dom murowany z 1901r.
 - obora murowana z 1901r.
 - stodoła murowana z 1901r.
 - ogrodzenie z bramą, murowane z ok. 1901r.
- 3) inwestycje planowane na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej oraz dotyczące obiektów objętych ochroną konserwatorską, ale położonych poza wyznaczoną strefą a dotyczących:
 - a) rozbiórki obiektu,
 - b) przebudowy i remontu obiektu,
 - c) zmiany sposobu użytkowania,
 - d) budowy nowych obiektów, w tym m. in. ogrodzeń,
 - e) budowy i modernizacji sieci infrastruktury technicznej z przyłączami,
 - f) wycinki i nasadzenia, projektowania zieleni,
 - g) prac ziemnych
 wymagają uzyskania przez inwestora pozytywnej opinii konserwatorskiej;
- 4) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach objętych ochroną konserwatorską lub w bliskim ich sąsiedztwie, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne właściwego miejscowo konserwatora zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

4.5. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Szata roślinna gminy jak i pozostałe elementy środowiska przyrodniczego przedstawiają dużą wartość i są niewątpliwym walorem gminy Orchowo. Lasy na terenie gminy zajmują powierzchnię 1864 ha, co stanowi 18,5% ogólnej powierzchni gminy. Największy kompleks leśny gminy występuje po wschodniej stronie rynny jezior: Skubarczewskiego, Słowikowskiego i Kamienieckiego. Dominującym siedliskiem jest tutaj bór mieszany oraz bór mieszany świeży. Występują także las mieszany i bór mieszany wilgotny. Drzewostan to monokultura sosny z nieznacznymi domieszkami olchy, dębu i brzozy o niewielkim zróżnicowaniu wiekowym.

Następne kompleksy leśne spotykamy we wschodniej części gminy:

- przy drodze z Linówca do Orchowa, gdzie dominuje siedlisko lasu mieszanego i olchy, ale występuje tu cała mozaika różnowiekowych drzewostanów poczynając od sosny poprzez dąb, buk, brzozę i grab.

- lasy przylegające do jezior: Suszewskiego, Kownackiego, Ostrowskiego i otulające grunty wsi Mlecze. Występuje tutaj siedlisko boru mieszanego świeżego oraz lasu mieszanego i lasu świeżego, a w partiach niżej położonych lasu wilgotnego i olchy.

Interesującym drzewostanem, niekiedy o charakterze pomnikowym odznaczają się stare parki podworskie oraz stare cmentarze.

O cennym środowisku przyrodniczym gminy świadczy fakt, że cały jej obszar znalazł się w granicach obszaru objętego prawną ochroną przyrody, a mianowicie w granicach Powidzko-Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Ponadto 63% powierzchni gminy znajduje się w granicach Powidzkiego Parku Krajobrazowego.

Wspomnieć również należy, iż część terenu Gminy Orchowo znajduje się w granicach obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty w ramach sieci ekologicznej Natura 2000. Obszar ten oznaczony symbolem PLH300026 Pojezierze Gnieźnieńskie obejmuje m.in. jeziora, w których występują najlepiej zachowane w Wielkopolsce formacje podwodnych łąk ramieniowych *Charetea*. Jeziora: Niedzięgiel, Budzisławskie, Czarne są jedynymi ostojami niektórych gatunków ramienic w skali Polski, a nawet Europy. Jeziora ramieniowe stanowią aż 14,3% powierzchni Ostoi. Obszar ma ważne znaczenie dla zachowania podwodnych łąk ramienicowych w Polsce. Lasy wchodzące w skład Ostoi cechują się także najlepiej zachowanymi w Wielkopolsce świetlistymi dąbrowami *Potentillo albae-Quercetum*. Wyróżniającym dla tego obszaru elementem szaty roślinnej są także kalcyfilne łąki o zmiennej wilgotności (trzęślicowe oraz świeże) oraz torfowiska nakredowe rozwijające się na pokładach kredy jeziornej.

Walory przyrodnicze gminy powodują, że rozwój i działalność gospodarcza podporządkowana jest wymogom ochrony środowiska naturalnego. Ochronie podlega również krajobraz kulturowy, czyli efekt działalności człowieka w przyrodzie w przeszłych czasach.

Na terenie gminy spotykamy trzy formy ochrony przyrody chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody. Są to: park krajobrazowy, obszar chronionego krajobrazu i pomniki przyrody.

4.5.1. Park krajobrazowy.

63% powierzchni gminy leży na obszarze Powidzkiego Parku Krajobrazowego powołanego przez Wojewodę Konińskiego rozporządzeniem nr 18 z dnia 16 grudnia 1998r. Park obejmuje tereny znajdujące się na obszarze gmin: Kleczew, Orchowo, Ostrowite, Powidz, Słupca, Wilczyn, Witkowo. Ochroną objęto 24 600 ha gruntów znacznie zróżnicowanych pod względem przyrodniczym. Znajdują się tam lasy, jeziora, torfowiska i łąki oraz tereny intensywniej użytkowane przez ludzi, jak pola i zabudowa o charakterze wiejskim. Zasadniczym elementem decydującym o charakterze tego Parku jest system kilkunastu polodowcowych jezior na ogół o wyraźnie wydłużonym kształcie, jednocześnie bardzo głębokich. Wśród nich wielkością wyróżniają się Jezioro Powidzkie i Jezioro Skorzęcińskie (Niedzięgiel), dawniej

uznawane za bardzo czyste. Właśnie utrzymanie właściwych parametrów fizyko-chemicznych wody jest jednym z istotniejszych wyzwań w zakresie ochrony wartości przyrodniczych i turystycznych tego terenu. Zagrożenia te po części wynikają ze znacznego zagęszczenia obiektów służących rekreacji (ośrodki, domki, pomosty) i ilości odwiedzających je osób, ale także ze znacznych powierzchni pól uprawnych w zlewni jezior oraz niedostatecznego rozwoju stref buforowych hamujących spływ nawozów. Obecnie coraz częściej specjalistyczne badania wykazują znaczące odstępstwa od norm, co stwarza bezpośrednie zagrożenie także dla rozwoju czy dalszego trwania dobrze dzisiaj rozwiniętej bazy turystycznej i rekreacyjnej. Zachowanie tutejszej przyrody leży, więc zatem w interesie nie samej tylko przyrody i służb bezpośrednio zajmujących się jej ochroną, ale również mieszkańców i samorządów poszczególnych gmin, właścicieli ośrodków wczasowych czy pól namiotowych, a wreszcie samych turystów. W PPK w celu zapewnienia dodatkowej ochrony utworzono kilkanaście pomników przyrody i jeden użytek ekologiczny chroniący cenną, torfowiskową szatę roślinną.

Zasoby przyrodnicze parku są stosunkowo słabo rozpoznane, niewiele jest specjalistycznych, aktualnych opracowań prezentujących wyniki szczegółowych analiz. Stosunkowo dużo informacji jest dostępnych o florze roślin naczyniowych badanej m. in. przy okazji prac na Pojezierzu Gnieźnieńskim. W granicach parku stwierdzono ok. 990 gatunków roślin, w tym 60 chronionych oraz 216 zbiorowisk roślinnych. Spośród zanotowanych tam gatunków za zagrożone w skali Polski uznaje się 25. Natomiast z rzadkich w Wielkopolsce fitocenoz stwierdzono 129 syntaksonów. Z najciekawszych roślin torfowiskowych wymienić należy rosiczki (2 gatunki), wełniankę pochwową, borówkę bagienną i kilka gatunków mchów torfowców. W litorali jezior zobaczyć można grzybienie białe i północne, a na łąkach groszek błotny, goździka pysznego, fiołka mokradłowego, bukwice zwyczajną, dzwonka syberyjskiego, selernicę żyłkowaną i kukulę plamistą. W lasach natomiast widłaka jałowcowatego i spłaszczonego, kokorycz wątlą, turówkę leśną, buławnika wielkokwiatowego i gnieźnika leśnego. Do największych zbiorowisk roślinnych należą: podwodne łąki ramieniowe, zespół lilii wodnych, zespół osoki aloesowatej, mszar z turzycą bagienną, świetlista dąbrowa, bór bagienno, ols torfowcowy, lęg jesionowo-wiązowy, grąd środkowoeuropejski, łąka trzęślicowa, łąka rdestowo-ostrożeńiowa, murawy stepowe.

Także o faunie parku informacje są dość ubogie. Najwięcej materiałów dotyczy ptaków. Obecnie na liście znajdują się 174 gatunki. Z pozostałych kręgowców zanotowano 34 gatunki ssaków, 10 płazów, 5 gadów i 22 ryb. Na jeziorach parku zobaczyć można 5 gatunków perkozów, z czego 3 gniazdują w nadbrzeżnych szuwarach. Wieczorami usłyszeć można charakterystyczne, buczące głosy rzadkiego baka, który w liczbie kilkunastu par zamieszkuje kilka tutejszych jezior. Także z szuwarami wiąże się gniazdowanie łabędzi niemych, głowienki, czernicy, błotniaka stawowego, wąsatki i trzciniaaka. Środowiska wodne są też istotne dla płazów. Z ciekawych można tu zobaczyć kumaka nizinnego, ropuchę zieloną, rzekotkę drzewną i traszkę grzebieniastą. Wartościowe z przyrodniczego i gospodarczego punktu widzenia są zespoły ichtiofauny, zwłaszcza dużych i głębokich jezior wykazujących jeszcze cechy jezior sielawowych z sielawą i sieją. Z rzadszych gatunków gdzieś w płytkich wodach zobaczyć można piskorza. Ryby są głównym pokarmem spotykanych czasem nad jeziorami bielików,

kormoranów, zimorodków i wydr oraz obserwowanych głównie zimą traczy nurogęsi.

W lasach napotkać można również kilka ciekawych gatunków zwierząt. Są to przede wszystkim: bocian czarny, kania czarna, kania ruda, trzmielojad, żuraw, muchołówka mała, lerka czyli skowronek borowy, gronostaj, borsuk, daniel. Na polach i łąkach oraz w pobliżu gospodarstw gniazdują: bocian biały, dudek, płomykówka, pójdzka, białorzytka i ortolan. Na torfowisku w użytku ekologicznym „Jezioro Czarne” dawniej stwierdzono rzadką, najmniejszą europejską ważkę – iglicę.

Tereny parku cechują się także znacznymi walorami krajobrazowymi. Decyduje o tym różnorodność ekosystemów, ale przede wszystkim system jezior rynnowych często o urozmaiconej linii brzegowej, czasem z malowniczo położonymi wyspami. Dzisiaj krajobraz ten w wielu punktach znacząco zmieszkalony został przez zabudowę letniskową, dawniej lokalizowaną nawet tuż przy brzegach wód, przez co zatracił nie tylko naturalną fizjonomię, ale stał się także mniej atrakcyjny dla turystów. Obecne działania zabezpieczające ciekawsze fragmenty brzegów zmierzają do ograniczania rozwoju zabudowy i odsuwania jej możliwie daleko od jezior, co ma również duże znaczenie dla ochrony czystości wód.

4.5.2. Obszar chronionego krajobrazu

Cała powierzchnia gminy znajduje się w granicach Powidzko-Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Jest to obszar chroniony, ustanowiony przez Wojewódzką Radę Narodową w Koninie Uchwałą nr 53 z dnia 29 stycznia 1986r. Na obszarze tym wymogi ochrony kojarzone są z wymogami racjonalnej gospodarki, nie są, więc to obszary wyłączone z użytkowania gospodarczego, ale obszary, na których formy gospodarowania są dostosowane do określonych rygorów ochrony. Szczegółowe zasady zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu zawarte są ww. uchwale WRN, ale generalnie należy przyjąć, że na obszarach tych zakazuje się lokalizowania nowych i rozbudowy starych obiektów powodujących zanieczyszczenie powietrza, wody i gleby lub uciążliwych dla otoczenia jako źródła hałasu czy wydzielania odrażających woni.

4.5.3. Pomniki przyrody.

Na obszarze gminy Orchowo występuje wiele okazów drzew o wysokiej wartości przyrodniczej oraz krajobrazowej i kulturowej. Są one objęte ochroną prawną. Zestawienie pomników przedstawia poniższa tabela:

Lp.	Miejscowość	Utworzony	Podstawa prawna	Rodzaj obiektu	Położenie	Opis
1.	Linówek	15.12.1956 r.	Prez. WRN Bydgoszcz	Dąb szypułkowy	Park w Linówcu	Ob. pierśnicy: 450 cm; wys. 23m;

2.	Orchówek	02.03.1954 r.	Prez. WRN Bydgoszcz	Dąb szypułkowy	Las k/Orchówka	Ob. pierśnicy: 600 cm; wys. 15m;
3.	Słowikowo	17.07.1978 r.	Decyzja Wojewody Konińskiego	Dąb bezszypułkowy	Park w Słowikowie	Ob. pierśnicy: 500 cm; wys. 20m
4.	Słowikowo	17.07.1978 r.	Decyzja Wojewody Konińskiego	Dąb bezszypułkowy	Park w Słowikowie	Ob. pierśnicy: 400 cm; wys. 20m
5.	Orchowo	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Dąb szypułkowy	Orchowo ul. Dworcowa	Ob. pierśnicy: 272 cm;
6.	Słowikowo	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Dąb szypułkowy	Posesja prywatna	Ob. pierśnicy: 308 cm;
7.	Wólka Orchardowska	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Dąb szypułkowy	Wólka Orchardowska	Ob. pierśnicy: 270 cm;
8.	Orchowo	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Jesion wyniosły	Cmentarz parafialny	Ob. pierśnicy: 315 cm;
9.	Orchowo	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Klon jawor	Cmentarz parafialny	Ob. pierśnicy: 230 cm;
10.	Orchowo	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Lipa szerokolistna	Teren przy kościele p.w. Chrystusa Dobrego Pasterza	Ob. pierśnicy: 230 cm;
11.	Orchowo	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Lipa szerokolistna	Teren przy kościele p.w. Wszystkich Świętych	Ob. pierśnicy: 335 cm;
12.	Orchowo	Uchwała Nr XIII/73/2003 z dnia 30.09.2003 r.	Uchwała Rady Gminy Orchardo	Topola czarna	Cmentarz parafialny	Ob. pierśnicy: 280 cm;

Wzdłuż głównych dróg w gminie istnieją fragmenty szpalerów drzew, które ze względów krajobrazowych i przyrodniczych powinny zostać zachowane. Korzystne byłoby również wprowadzenie nasadzeń uzupełniających istniejące już ciągi drzew oraz całkiem nowych przy śródpolnych drogach.

4.5.4. Obszary uznane za kluczowe w ochronie przyrody

Szczególnie piękny krajobrazowo obszar to rynna jeziorna w zachodniej części gminy obejmująca Jez. Skubarczewskie, Słowikowskie i Kamienieckie. Jest to jednocześnie dolina rzeki Noteci Zachodniej (lokalna nazwa rz. Kwieciszewica) łączącej te jeziora. Liczne kępy drzew i krzewów stanowią ostoje ptactwa wodnego. W koncepcji krajowej sieci ekologicznej „ECONET – POLSKA” teren został zaliczony do korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym.

Korytarz ekologiczny to struktura przestrzenna, która umożliwia rozprzestrzenianie się gatunków pomiędzy tzw. Obszarami sieci ekologicznej. W przypadku gminy Orchowo korytarz ekologiczny łączy obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym, noszący nazwę Obszaru Powidzko – Goplańskiego, z korytarzem ekologicznym o znaczeniu międzynarodowym, jakim jest dolina Noteci, a przez nią z obszarem węzłowym Borów Tucholskich.

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art.87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami)

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

6.1. Gminna ewidencja zabytków

6.1.1. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Orchowo wykonała w 2012 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych. Tworzy ją zbiór kart adresowych zawierających podstawowe dane o obiekcie, m. in. położenie, czas powstania oraz fotografie.

W roku bieżącym dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków polegającej na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących, gruntownie przebudowanych, które utraciły cechy zabytkowe. W gminnej ewidencji znajduje się obecnie 71 kart adresowych obiektów zabytkowych. Będzie ona systematycznie aktualizowana i uzupełniana o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną, z zastrzeżeniem, że zarówno włączenie jak i wyłączenie obiektu będzie przeprowadzane w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków.

6.1.2. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych

a. Zgodnie z pismem przekazanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wykonana została w roku 2011 gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca łącznie 16 kart stanowisk archeologicznych oraz kart zespołów stanowisk archeologicznych. Będzie ona systematycznie aktualizowana przez WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Koninie.

b. Uzupełnianie i weryfikowanie istniejącej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez WUOZ w Poznaniu, Delegatura w Koninie,

c. Sporządzenie elektronicznej systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez WUOZ w Poznaniu do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

6.2. Inwentaryzacja zabytków tzw. „małej architektury”

a. Przeprowadzenie szczegółowej inwentaryzacji tzw. „małej architektury” (kapliczki, krzyże, pompy, studnie, piwniczki), w postaci kart adresowych wraz z dokumentacją fotograficzną,

b. Pomoc właścicielom w przygotowaniu wniosków o wpisanie najcenniejszych obiektów do rejestru zabytków.

6.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

a. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,

b. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,

c. udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane dla właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków zgodnie z uchwałą nr

d. rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,

e. Kontynuacja rozpoczętych w poprzednich latach prac zmierzających do renowacji obiektów zabytkowych będących własnością gminy tj. dawnych parków dworskich w Linówcu, Myślatkowie i Słowikowie.

f. Podjęcie próby rozwiązania problemu nieczynnych cmentarzy ewangelickich na terenie gminy,

6.4. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

a. Systematyczne zbieranie materiałów archiwalnych (zdjęcia, mapy, pocztówki i teksty o znaczeniu historycznym) dotyczących zabytków i historii gminy Orchowo,

b. Publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy Orchowo oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,

c. Wprowadzenie tematyki ochrony dóbr kultury, historii regionu i opieki nad zabytkami do zajęć szkolnych na lekcjach historii i wychowawczych,

d. Organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,

e. Udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad zabytkami dla gminy Orchowo” na stronie internetowej Urzędu Gminy Orchowo,

f. Uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu tras turystycznych i ścieżek edukacyjnych,

g. Ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania.

6.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Gmina Orchowo posiada duże walory przyrodniczo-krajobrazowe. Przez obszar gminy przebiegają odcinki znakowanych szlaków rowerowych, które zostały wytyczone i oznakowane z inicjatywy Związku Gmin Powidzkiego Parku Krajobrazowego. Trasy te wiodą przez najciekawsze pod względem przyrodniczym i krajobrazowym tereny Gminy i stwarzają możliwość zapoznania się z najcenniejszymi obiektami zabytkowymi znajdującymi się na tych szlakach. Są to szlaki o charakterze lokalnym, a trasy w większości przebiegają po drogach gminnych i gruntowych:

Szlak czerwony o długości 50 km noszący nazwę „Wielka orchowska” wiedzie z Orchowa Górnego przez Linowiec, Mlecze, wzdłuż jezior: Kownackiego i Suszewskiego, wieś Osówek, Szydłowiec i dalej ładnym kompleksem lasów przez Gałczynek, Skubarczewo, Kinno, Słowikowo, Rękawczyn i Myślatkowo do Orchowa Dolnego. Ta łatwa, choć dość długa trasa pozwala na zapoznanie się ze wszystkimi najcenniejszymi walorami gminy Orchowo. Na szlaku tym znajdują się zarówno zabytkowe kościoły i dworki, jak i piękne krajobrazy.

Szlak czarny o długości 30 km noszący nazwę „Cztery jeziora” przebiega pomiędzy czterema jeziorami położonymi w rynn timer powidzko-ostrowskiej:

Wilczyńskim, Kownackim, Suszewskim i Budzisławskim. Szlak ten na odcinku biegnącym na obszarze gminy Orchowo pokrywa się ze szlakiem czerwonym łączącym wsie Szydłowiec i Osówiec z największą atrakcją na tej trasie jaką jest Skansen Archeologiczny w Mrówkach (gm. Wilczyn) ze zrekonstruowanym grodziskiem stożkowym z okresu średniowiecza.

Zróżnicowany krajobraz, zasoby turystyczne regionu, szereg cennych zabytków, a przede wszystkim system 17 jezior polodowcowych, zwykle wąskich, długich i głębokich, z których większość połączona jest drobnymi ciekami i kanałami stanowi znakomitą podstawę do utworzenia szlaków wodnych.

Inną możliwością jest utworzenie szlaku kościołów drewnianych. Fragment tego szlaku Słupca – Koszuty – Młodojewo – Kazimierz Biskupi – Wilczyn i dalej Linowiec – Orchowo Dolne, mógłby stanowić pewną propozycję turystyczną dającą możliwość zaprezentowania walorów naszej Gminy i wpisania jej na „mapę miejsc godnych odwiedzenia”. Nawiązanie współpracy z gminami, na terenie których znajdują się drewniane obiekty sakralne w zakresie wymiany doświadczeń, wypracowania wspólnych metod działania i ewentualnie utworzenia wspólnych szlaków turystyczno-dydaktycznych.

Kolejną atrakcją godną zainteresowania jest nieczynna linia kolejowa Orchowo-Mogilno. Linia ta jest wielkim osiągnięciem inżynieryjnym, na jej długości znajduje się 17 wiaduktów oraz 4 mosty i w większości trasa przebiega po wysokich nasypach, dzięki czemu jest bezkolizyjna. Nawiązanie współpracy z Mogileńskim Stowarzyszeniem Miłośników Kolei oraz gminami, przez które przebiega ta linia kolejowa dałoby możliwość wzbogacenia oferty turystycznej Gminy. Utworzenie na terenie gminy ścieżki turystyczno-edukacyjnej wzdłuż linii kolejowej prowadzącej od budynku dworcowego w Orchowie poprzez zachowane wiadukty do budynku dworca w Różannie i dalej w kierunku Mogilna w porozumieniu z władzami sąsiedniej gminy i we współpracy z Mogileńskim Stowarzyszeniem Miłośników Kolei. Przewiduje się wykonanie tablic informacyjnych na trasie szlaku, które zostaną umieszczone przy obiektach zabytkowych w porozumieniu z ich właścicielami.

W naszej ocenie szczególną uwagę należy położyć na dziedzictwo przyrodnicze występujące na terenie gminy. Należy wykorzystać te walory i uwzględnić w działaniach planistycznych dotyczących koncepcji szlaków turystyki pieszej i rowerowej.

7. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami.

7.1. Obiekty zabytkowe stanowiące własność gminy Orchowo

Obiektami wpisanymi do rejestru zabytków stanowiącymi własność gminy Orchowo są jedynie trzy parki dworskie: w Linówcu, Myślatkowie i Słowikowie bliżej opisane w pkt. 3.4. Obiekty te wymagają rewaloryzacji. W roku 2008 gmina zleciła wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. W oparciu o nią, po uprzednim uzgodnieniu na etapie koncepcyjnym z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu - Delegatura w

Koninie, zostały przygotowane plany rewitalizacji założeń parkowych w Myślatkowie i Linówcu (2009) oraz w Słowikowie (2011). W oparciu o sporządzoną dokumentację latach 2010/2012 przeprowadzono częściowe prace rewitalizacyjne parków w Myślatkowie i Słowikowie z wykorzystaniem pozyskanych środków zewnętrznych. W następnych latach planowane są sukcesywne działania związane z rewaloryzacją, które obejmą m. in. porządkowanie zieleni, prace pielęgnacyjne i sanitarne drzewostanu, budowę ciągów komunikacyjnych i spacerowych, wzbogacenie gatunkowe drzewostanu parkowego nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych, wyposażenie obiektów w typowe elementy niezbędne do ich właściwego funkcjonowania tj. oświetlenie, ławki i kosze na śmieci, ogrodzenie oraz tablice dydaktyczno-edukacyjne dla dzieci i młodzieży. Zakres prac uwarunkowany będzie możliwościami finansowymi.

Ważnym zagadnieniem jest ochrona nieczynnych, zaniedbanych i dewastowanych cmentarzy. Planuje się przeprowadzenie inwentaryzacji nieczynnych cmentarzy poewangelickich oraz miejsc pamięci narodowej. Sporządzenie aktualnej dokumentacji fotograficznej i opisowej, a na dalszym etapie podjęcie działań zmierzających do oczyszczenia ze śmieci i samosiewów oraz ogrodzenia (w miarę możliwości finansowych) ich terenu i oznakowania poprzez umieszczenie tablic informacyjnych. Docelowo planuje się włączenie niektórych obiektów (np. cmentarz w Szydłowie), jako elementów obrazujących różnorodność kultur związanych z gminą, w projektowany szlak turystyczno-dydaktyczny. Do realizacji tego zamierzenia zaangażowana zostanie społeczność lokalna oraz młodzież szkolna.

7.2. Obiekty niebędące własnością gminy Orchowo

Pozostałe obiekty wpisane do rejestru zabytków stanowią własność:

- kościoły wraz z wyposażeniem, kaplica, dzwonnica, plebania - własność parafii rzymskokatolickich,
- zespół dworski w Osówcu - własność ANR O/Poznań,
- pozostałe obiekty - domy mieszkalne - stanowią własność prywatną.

Z uwagi na fakt, iż w/w obiekty nie są własnością gminy Orchowo, gmina nie ma możliwości bezpośredniego sprawowania opieki nad tymi zabytkami, a co za tym idzie nie ma wpływu na sposób ich użytkowania. Natomiast działania pośrednie wynikające z ustawy, jak również polityki gminy Orchowo polegają na:

- prowadzeniu edukacji na poziomie szkół podstawowych i gimnazjum na terenie Gminy w zakresie informacji o zasobie zabytków i krajobrazu kulturowego regionu oraz możliwościach ich ochrony
- promowaniu wśród mieszkańców gminy i przybywających tu gości najcenniejszych zabytków
- wspieraniu poczynań właścicieli obiektów zabytkowych związanych z właściwym utrzymaniem i zagospodarowaniem zabytków i ich otoczenia
- uwzględnianiu dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych
- aktualizacji wykonanej dokumentacji fotograficznej i opisowej związanej z problematyką zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych na terenie gminy Orchowo (ewidencja gminna).

Podjęcie współpracy z instytucjami odpowiedzialnymi za wprowadzenie dodatkowego oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich i powiatowych w celu ułatwienia dojazdu do tych obiektów.

Przewiduje się wykonanie tablic informacyjnych na terenie gminy, które zostaną umieszczone przy poszczególnych obiektach w porozumieniu z ich właścicielami,

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie bezpośrednio przez struktury samorządu gminnego (Urząd Gminy w Orchowie) oraz pośrednio poprzez oddziaływanie na inne podmioty władające obiektami zabytkowymi, w tym gminne jednostki organizacyjne.

Dostępne instrumentarium za pośrednictwem, którego realizowany będzie program, jest wyznaczone przez obowiązujące w tym obszarze regulacje prawne.

W realizacji niniejszego programu Gmina wykorzystywać będzie wszystkie dostępne instrumenty prawne, finansowe, społeczne, a także instrumenty koordynacji i kontroli.

Instrumenty prawne:

1. program krajowy i program wojewódzki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
2. dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na podstawie ustaw,
3. uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli zabytków).

Instrumenty finansowe:

1. środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
2. subwencje,
3. dotacje,
4. dofinansowania,
5. zbiórki społeczne,
6. fundusze Wspólnoty Europejskiej.

Instrumenty społeczne:

1. edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
2. pełna informacja i sprawna komunikacja zapewniająca poparcie lokalnej społeczności dla programu,
3. współpraca i współdziałanie z sektorem pozarządowym.

Instrumenty koordynacji i kontroli:

1. gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
2. utworzenia w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Orchowie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.

3. wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

9. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedkładane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzono zespół koordynujący monitorujący niniejszy program poprzez:

- 1) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- 2) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

10. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków udostępnianych przez m.in.:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Corocznie ogłaszane są różne programy i priorytety dotyczące poprawy opieki i ochrony nad zabytkami; należy zwrócić na nie uwagę przy staraniach się o konkretne dotacje finansowe służące realizacji działań zawartych w gminnym programie.

Informację można uzyskać na stronie internetowej: <http://www.mkidn.gov.pl>

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Informację można uzyskać na stronie internetowej:

<http://wosoz.ibip.pl/public/>

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu

Budżet województwa wielkopolskiego przewiduje środki na pomoc finansową ukierunkowaną na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje

celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych zarówno jednostkom sektora finansów publicznych jak również pozostałym jednostkom.
Informację można uzyskać na stronie internetowej: <http://www.umww.pl/>,
<http://www.bip.umww.pl/>

Wojewódzki Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.
Informację można uzyskać na stronie internetowej:
<http://www.wfosgw.poznan.pl>

Starostwo Powiatowe w Słupcy

Na podstawie Uchwały Nr XXI/118/04 Rady Powiatu Słupeckiego z dnia 29 grudnia 2004 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą również liczyć na finansowanie z Funduszy Unii Europejskiej w ramach nowego okresu programowania 2014-2020.

Uwaga:

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych i przedstawicieli władz samorządowych, w jakich instytucjach można pozyskiwać środki na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

PRZEWODNICZĄCA
Rady Gminy Orchowo

Jantna Nowak